

Europe 2019
keep working 2024
for consumers

Vartotojų prioritetai 2019 metų Europos Parlamento rinkimams

LVOA

LIE TUOVOS VARTOTOJŲ
ORGANIZACIJŲ
ALJANSAS

The European
Consumer
Organisation

The Consumer Voice in Europe

Europe 2019
keep working 2024
for **consumers**

2019 metų Europos Parlamento rinkimai Europos Sąjungai gali būti lūžio taškas. Jie lems būsimą ES kryptį. Bus įnirtingai diskutuojama migracijos politikos, ES sienų saugumo, vidinės darnos ir demokratinių vertybių klausimais.

Nepaisant to, esame įsitikinę, kad vartotojų problemos turėtų dominuoti temų sąrašė, kurio pagrindu politikai vykdys savo kampanijas. ES piliečiai yra vartotojai, o vartotojams rūpi maistas, kurį jie valgo, jų įsigytų produktų saugumas, privatumas internete, sveikatos priežiūros paslaugų kaina ir dar daug kitų dalykų.

Pastaraisiais dešimtmečiais ES buvo griežtų ir ambicingų taisyklių varomoji jėga daugelyje šių sričių. Jos oro transporto keleiviai turi daug teisių, žmonės mėgsta kalbėtis telefonu ir naršyti internete keliaudami, apsipirkimas internetu yra lengvas dėl teisės gražinti pirkinį per 14 dienų, vartojimo prekės turi būti saugios ir dabar visi europiečiai turi teisę atsidaryti banko sąskaitą – tai yra vos keli naujausi pasiekimai. ES turėtų drąsiai pasakoti piliečiams, kaip jos veiksmai padarė jų gyvenimą geresniu.

Dabar ES – kryžkelėje, kur svarstomi įvairūs ateities scenarijai. Manome, kad ES tapus lydere vartotojų teisių srityje, būsimieji Europos Parlamento nariai užmegs geresnius santykius su žmonėmis visoje ES.

Europos vartotojų organizacija (BEUC) ir jai priklausantis Lietuvos vartotojų organizacijų aljansas (LVOA) ragina visas politines partijas, dalyvaujančias Europos Parlamento rinkimuose, vartotojų problemas padaryti viena pagrindinių savo kampanijų temų.

Norime sutelkti dėmesį į šiuos penkis prioritetus¹

- 1 Dirbtinis intelektas turi tarnauti, o ne kenkti vartotojams
- 2 Vartojimo produktai turėtų būti ilgaamžiškesni
- 3 Maisto produktų etiketės turėtų užtikrinti, kad sveikas pasirinkimas yra lengviausias
- 4 Vaistai turėtų būti prieinami ir įperkami
- 5 Vartotojai turėtų būti apsaugoti nuo kenksmingų cheminių medžiagų

Šie penki klausimai turi didelį poveikį žmonių gyvenimui tiek dabar, tiek ateityje. Jie nusipelno naujai išrinktų Europos įstatymų leidėjų dėmesio. Mes esame pasiryžę dirbti su EP nariais ir pasiūlyti sprendimų, kaip ieškoti vartotojams palankių sprendimų susidūrus su iššūkiais ateityje ir dabar.

1. BEUC paskelbs platesnį rinkimų manifestą, apimančį visas veiklos sritis. Jame bus išdėstyti mūsų bendrieji lūkesčiai dėl politinių iniciatyvų, kurios būtų naudingos ES vartotojams.

1

Dirbtinis intelektas turi tarnauti, o ne kenkti vartotojams

Kodėl tai svarbu vartotojams

Automatizuoto sprendimų priėmimo, pagrįsto komercinių sandorių algoritmais, naudojimas keis vartojimo rinkas ir visą visuomenę.

Dirbtinio intelekto masinio naudojimo rezultatas – nauji produktai ir paslaugos, kurie žada padidinti patogumą vartotojams ir efektyvumą. Tačiau bus ir sunkumų, o jiems įveikti reikės ambicingų sprendimų. Teisės aktų leidėjai privalo užtikrinti, kad visi gaminiai būtų saugūs ir atitiktų galiojančias teisės nuostatas. Jie turi užtikrinti, kad būtų išvengta diskriminacijos, privatumo bei autonomiškumo pažeidimų ir būtų užtikrintas skaidrumas.

Esama padėtis

2018 m. balandžio 25 d. Europos Komisija paskelbė komunikatą dėl dirbtinio intelekto, kuriame nustatė įvairias būsimas ES veiklos sritis, pagrįstas šiais ramsčiais: 1) finansinės paramos didinimu, 2) pasiruošimu socialiniams bei ekonominiams pokyčiams ir 3) tinkamos etikos bei teisinės sistemos užtikrinimu.²

Tačiau komunikate nepateikiamos jokios konkrečios priemonės, skirtos vartotojų susirūpinimą keliantiems klausimams spręsti, pvz., kai reikia atnaujinti pamatines ES vartotojų teises, užtikrinti saugumą ar atsakomybę.

2. Be to, Komisija sudarė dvi ekspertų grupes: aukšto lygio dirbtinio intelekto grupę ir atsakomybės už produktus ir modernių technologijų ekspertų grupę, į kurias įtraukti BEUC atstovai.

Mūsų rekomendacijos

- Dirbtinio intelekto pagrindu veikiantys produktai ir paslaugos turi „pagal nutylėjimą“ būti patogūs vartotojui bei atitikti teisės normoms. Visų pirma turi būti atsižvelgta į bendrąsias ES vartotojų teisių gynimo normas, o taip pat saugumo ir duomenų apsaugos taisykles. Reikėtų vengti diskriminacijos ir užtikrinti skaidrumą bei privatumą.
- Turėtų būti suteikta teisė prieštarauti automatizuotam sprendimų priėmimo (ASP) procesui ir užginčyti tokiu būdu priimtą sprendimą. Vartotojai turi teisę žinoti, kokiais parametrais remiantis buvo sukurtas dirbtinio intelekto pateiktas pasiūlymas ir kodėl mašina gavo tokį rezultatą.
- ES turėtų priimti naujas atsakomybės taisykles, galiojančias tais atvejais, kai vartotojai nukenčia nuo nesaugių gaminių ar gaminių su trūkumais, skaitmeninio turinio produktų ar paslaugų.
- Politikos sprendimų priėmėjai turėtų iširti, ar dabar galiojantys horizontalieji ES vartotojų teisės aktai tinka dirbtinio intelekto ir duomenų ekonomikos laikmečiui. ES taip pat turėtų išnagrinėti, ar atitinkamam sektoriui galiojančios sveikatos, finansinių ir energetikos paslaugų taisyklės atitinka išskeltus tikslus.
- Bendrasis principas turėtų būti toks, kad įmonės turėtų įdiegti veiksmingus dirbtinio intelekto naudojamų duomenų audito mechanizmus. ASP auditą turėtų atlikti nepriklausomos trečiosios šalys arba tam skirti valdžios organai.

2

Vartojimo produktai turėtų būti ilgaamžiškesni

Kodėl tai svarbu vartotojams

Spausdintuvai ar išmanieji telefonai, kurių neįmanoma suremontuoti vos pasibaigus garantiniam laikotarpiui, elektriniai dantų šepetėliai, kurie labai greitai sugenda, kavos aparatų atsarginės dalys, kurių neįmanoma gauti – daugelis vartotojų susiduria su ankstyvais gaminių gedimais, kurie taip pat vadinami „ankstyvu pasenimu“. Neigiamos pasekmės reiškia finansinius nuostolius ir didžiulę žalą aplinkai.

Esama padėtis

2015 metais Europos Komisija patvirtino Žiedinės ekonomikos veiksmų planą. Ji pasiūlė užtikrinti, kad produktai būtų kuriami taip, kad tarnautų ilgiau ir būtų lengviau juos taisyti. Europos Parlamentas pasekė jos pavyzdžiui ir paragino Europos Komisiją pasiūlyti naujas standartizavimo ir produktų kūrimo priemones, kurios užtikrins ilgaamžiškumą bei pataisomumą. Jis taip pat norėjo imtis programinės įrangos atnaujinimo ir geresnio vartotojų informavimo apie patvarumą priemonių.

Tačiau šie ketinimai nebuvo įgyvendinti. ES turi imtis rimtų veiksmų, siekdama prailginti produktų naudojimo trukmę, užtikrinti pataisomumą ir atnaujinamumą. Deja, priešingai nei numatyta tvarios gamybos politikoje, Europos Komisija pasiūlė visoje ES apriboti vartojimo prekių teisinės garantijos galiojimo laikotarpį iki 2 metų.

Nors nacionalinės priemonės, pvz., mažesni PVM tarifai remonto paslaugomis ir atsarginėmis dalimis, gali žymiai prisidėti prie šios problemos sprendimo, ES veiksmai galėtų užtikrinti, kad visi produktai būtų geriau suprojektuoti ir kad vartotojai gautų lengvai suprantamą bei palyginamą informaciją apie produkto naudojimo trukmę.

Mūsų rekomendacijos

- Ilgaamžiškumas turėtų būti produkto konstrukcijos esmė: laikantis ekologinio projektavimo taisyklių, tam tikri gaminiai yra ekologiškesni nuo projektavimo etapo. Pavyzdžiui, šios taisyklės užtikrino, kad šaldytuvai, skalbimo mašinos ir kiti prietaisai naudotų mažiau energijos, tačiau jų eksploatacinės savybės išliktų tokios pačios. Mes galėtume visapusiškai pasinaudoti šiuo įrankiu, jei ES be efektyvaus energijos vartojimo reikalavimų sistemingai įtrauktų ir ilgalaikiškumo reikalavimus.
- Informacija apie eksploatacijos laikotarpį turėtų būti pateikta prieš įsigyjant produktą. Vartotojai turi žinoti apie numatomą produktų eksploataavimo laiką ir susijusias išlaidas, remonto galimybes bei atsarginių dalių prieinamumą, pirkdami prekę. Tai padėtų jiems pasirinkti tvaresnius produktus, kurie jiems yra tinkamiausi.
- Vartotojams reikia stipresnių garantinių teisių. Remiantis įstatymais, teisinės garantijos galiojimo laikotarpis yra ne trumpesnis nei dveji metai, tačiau per pirmuosius šešis mėnesius pardavėjas turi įrodyti, kad tuo metu, kai produktas buvo parduotas, jis neturėjo defektų. Vėliau ši prievolė pereina vartotojui, kuris dažnai deda visas pastangas, kad pasinaudotų savo teisėmis. Įrodinėjimo našta turėtų likti ant prekybininko pečių dvejus metus (kaip tai nurodė Komisija savo pasiūlyme dėl materialių prekių pirkimo-pardavimo sutarčių).
- Produktams, kurių eksploatacijos laikas yra ilgesnis, turėtų būti suteikta ilgiau galiojanti teisinė garantija. Dvejų metų laikotarpis netinkamas ilgai naudojamiems prietaisams, tokiems kaip skalbimo mašinos, garso ir vaizdo įranga ar automobiliai. Trumpai tariant, garantijos turėtų atitikti numatomą produkto eksploatacijos laiką.
- Atsarginės dalys turėtų būti sistemingai tiekiamos ir prieinamos. Tada vartotojai galės suremontuoti sugedusią skalbimo mašiną ar spausdintuvą, o ne pirkti naują. Atsarginės dalys ir remonto instrukcijos turi būti prieinami visą tikėtiną produkto eksploatacijos laikotarpį.
- Programinės įrangos naujiniai turėtų būti prieinami visą numatomą produkto eksploatacijos laiką. Be to, vartotojai pirkimo metu turėtų būti informuojami, kiek laiko bus prieinami naujiniai ir koku tikslu (saugumas, funkcijų naujiniai ir kt.).
- Turi būti užtikrintas visų susijusių produktų kibernetinis saugumas visą numatomą eksploatacijos laikotarpį.

3

Maisto produktų etiketės turėtų užtikrinti, kad sveikas pasirinkimas yra lengviausias

Kodėl tai svarbu vartotojams

Vienas iš dviejų pilnamečių europiečių turi antsvorio ar yra nutukęs. Ypač nerimą kelia vaikai, kadangi vienas iš trijų turi antsvorio ar yra nutukęs. Nutukimas ir jo poveikis sveikatai turi rimtų pasekmių ne tik dėl asmens, bet ir dėl visuomenės sveikatos, t.y. dėl papildomos naštos valstybės biudžetui per išaugusias sveikatos priežiūros išlaidas. Šiais laikais, kai visi yra užsiėmę, vartotojai priima sprendimus dėl pirkimo vos per kelias sekundes, todėl maisto produktų etiketės turi būti tokios, kad būtų patogu įsigyti sveikus produktus.

Esama padėtis

Nuo 2016 m. gruodžio ant visų maisto produktų ir nealkoholinių gėrimų pakuotės nugarėlės turi būti nurodoma maistingumo deklaracija. Tačiau daugybė vartotojų turi dėti dideles pastangas, kad suprastų skaičių reikšmę. Jiems trūksta lengvo būdo išsiaiškinti (pavyzdžiui, per spalvinį kodavimą), kokia produkto maistinė vertė. Deja, ES maisto produktų ženklinimo etiketėmis taisyklėse šiuo metu nenumatyta jokių paprastų būdų, kaip būtų galima vartotojams pateikti informaciją apie maistingumą. Valstybės narės ir maisto pramonės įmonės gali sukurti savo supaprastintas maistingumo ženklinimo schemas, kai kurios vyriausybės ir privatūs subjektai pasinaudojo proga tai padaryti. Šiuo metu tiek valstybių narių viduje, tiek skirtingose valstybėse narėse naudojamos kelios sistemos – vienos geresnės, kitos prastesnės.

Nuo 2007 metų galioja Maistingumo ir sveikumo teiginių reglamentas. Teoriškai siekiama užtikrinti, kad su sveikata susiję teiginiai, pateikti ant maisto produkto etiketės ar jo reklamoje, būtų tikslūs ir pagrįsti moksliniais įrodymais ir kad jie neklaidintų vartotojų, esą maistas yra sveikesnis nei yra iš tikrųjų. Tačiau praktiškai ir

toliau nurodoma, kad daugelis produktų, kurių sudėtyje yra daug riebalų, cukraus ar druskos, yra naudingi sveikatai, nes ES jau beveik dešimtmetį vėluoja įvesti vadinamuosius „maistinių medžiagų apibūdinimus“. Tai yra maistingumo kriterijų rinkinys, skirtas nustatyti, kurie maisto produktai yra pakankamai sveiki, kad būtų reklamuojama jų nauda sveikatai.

Mūsų rekomendacijos

- Pradėjus visos Europos mastu naudoti privalomą maisto prekių ženklavimo pakuotės priekinėje dalyje sistemą su spalviniu kodavimu, visi ES vartotojai galėtų apsipirkdami rinktis sveikesnius maisto produktus.
- Vartotojai turi nustoti būti klaidinami, kai ant maisto ir gėrimų, kurių sudėtyje yra daug riebalų, cukraus ar druskos, nurodoma, esą jie naudingi sveikatai.

4

Vaistai turėtų būti prieinami ir įperkami

Kodėl tai svarbu vartotojams

Didelės vaistų kainos ir jų trūkumas tapo kliūtimi vartotojams visoje Europoje gauti jiems reikalingų gydymo priemonių. Leidimai daugeliui naujų vaistinių preparatų išduodami, remiantis nepatikimais klinikiniais duomenimis: jeigu jie kompensuojami, šie vaistai gali kelti didesnę riziką vartotojams, tačiau jie išlieka rinkoje, nepaisant to, kad trūksta duomenų apie jų saugumą ir naudingumą.

Esama padėtis

Anksčiau įsigyti vaistų buvo tikras iššūkis tik besivystančiose šalyse. Šiandien europiečiams taip pat nelengvai sekasi užsitikrinti jiems reikalingą gydymą. Neabejotinai yra novatoriškų vaistų, skirtų sunkios formos vėžio ar labai sekinančių ligų, pavyzdžiui, hepatito C, gydymui. Vis dėlto jų kaina yra tokia didelė, kad vyriausybės turi labai atsakingai pasirinkti, kokį gydymą kompensuoti.⁴ Todėl, sukūrus naujus veiksmingus vaistus, jie gali nepasiekti paciento. Pavyzdžiui, Škotijoje buvo sukurti nauji vaistai krūties vėžio gydymui, tačiau jie yra tokie brangūs, kad vyriausybės atsisako juos kompensuoti. Kitais atvejais dėl didelių kainų šalys nustato normas ir nusprendžia gydymą teikti tik ribotam pacientų skaičiui.⁵

Didelę dalį vaistų tyrimų ir tobulinimų vykdo valstybiniai universitetai arba jie vykdomi iš mokesčių mokėtojų lėšų finansuojamų mokslinių tyrimų projektų metu. Nepaisant to, šis indėlis neatsispindi galutinėje farmacijos pramonės nustatytoje kainoje, todėl vartotojai moka už vaistus du kartus – kaip mokesčių mokėtojai ir kaip pacientai.

Nepaisant aukštos kainos, pacientai ne visada gali būti tikri, kad gydymas iš tiesų duos tokius rezultatus, kokie žadami.

4. <https://www.commonspace.scot/articles/12974/holding-patients-lives-ransom-scottish-cancer-patients-call-government-intervention>

5. Toks atvejis buvo Italijoje, kai pradinė hepatito C gydymo kaina sudarė 80 000 eurų.

Daugeliui naujų vaistų leidimai suteikiami turint ribotai duomenų, su sąlyga, kad pramonė surinks šiuos duomenis, kai tik pacientai pradės vartoti šį vaistą. Deja, toks duomenų rinkimas po pateikimo į rinką dažnai neduoda laukiamų rezultatų dėl to, kad duomenų nėra, arba dėl to, kad negaunama žadėta nauda.

Mūsų rekomendacijos

- Reikalingas ES teisės aktas, užtikrinantis glaudesnį bendradarbiavimą tarp šalių sveikatos technologijų vertinimo klausimais, siekiant nustatyti saugiausius, klinikiu požiūriu veiksmingiausius gydymo būdus, taip sumažinant vaistų kainas.
- ES skaidrumo direktyva turėtų būti pakeista, siekiant užtikrinti, kad vaistų gamintojai privalo pateikti visus svarbius klinikius duomenis, kad būtų galima priimti sprendimus dėl kainų nustatymo ir kompensavimo.
- Turi būti nustatytos taisyklės, užtikrinančios, kad pacientai, vartojantys naujus vaistus ankstyvame tyrimų etape, gautų tokią pačią apsaugą, kaip ir klinikių tyrimų dalyviai, atliekant papildomą saugumo stebėseną.
- Daug vaistų, kurie buvo sukurti naudojant valstybės lėšas, vėliau nepatenka į rinką arba tampa neprieinami vartotojams. ES turi užtikrinti, kad lėšos tyrimams vaistų srityje yra skiriamos su sąlyga, kad šie vaistai vėliau taps prieinami ir įperkami vartotojams.

5

Vartotojai turėtų būti apsaugoti nuo kenksmingų cheminių medžiagų

Kodėl tai svarbu vartotojams

ES nuolat auga lėtinių ir sunkių ligų, pvz., vėžio, širdies ir kraujagyslių ligų, vaisingumo problemų, nutukimo ir alergijų, skaičius. Manoma, kad cheminės medžiagos yra viena pagrindinių tokių tendencijų priežasčių. Vis dėlto daugumą cheminių medžiagų leidžiama naudoti vartojimo produktuose be reikiamos kruopščios kontrolės. BEUC tinklui priklausančių įvairių valstybių vartotojų organizacijoms atlikus produktų, su kuriais vartotojai labai artimai liečiasi, juos reguliariai ir ilgai naudoja (pvz., drabužių, batų, žaislų ir vaikų priežiūros produktų, kosmetikos, higienos produktų, maisto produktų pakuočių ir pan.), bandymus, dažnai randama susirūpinimą keliančių cheminių medžiagų. Didelės dalies vartotojams keliamo pavojaus būtų galima išvengti, kadangi abejotinų cheminių medžiagų randama tik kai kuriuose, bet ne visuose produktuose, su kuriais atliekami bandymai. Vadinas, yra alternatyvų.

Esama padėtis

Europos Sąjunga garsėja pažangiausia ir ambicingiausia pasaulyje cheminių medžiagų valdymo sistema. Pavyzdžiui, remiantis ES įstatymais, automatiškai draudžiama naudoti chemines medžiagas, kurios gali sukelti vėžį, pakeisti DNR ar pakenkti reprodukcinei sveikatai, kosmetikos gaminiuose, žaisluose ir (plastikinėse) maisto pakuotėse. Priėmus REACH reglamentą, ES taip pat perkėlė įrodinėjimo našta nuo valdžios institucijų ant įmonių, kurios gamina ir naudoja chemines medžiagas, pečių (vadinamasis „nesant duomenų, nepatenka į rinką“ principas). 2017 metais ES tapo pirmąja jurisdikcija visame pasaulyje, kuri susitarė dėl endokrininių sutrikimų teisinio apibrėžimo, sudariusio sąlygas labai pavėluotoms reguliavimo priemonėms, taikomoms šioms kenksmingoms cheminėms medžiagoms.

Nepaisant šių svarbių pasiekimų, daugeliui vartojimo prekių nėra nustatyta griežtų nuostatų dėl cheminių medžiagų. Europos Komisijai

atlikus išsamų tyrimą, buvo nustatyta⁶, kad „teisės aktai, kuriais užkertamas kelias toksiškoms medžiagoms produktuose (kai įmanoma), yra padiriki, nėra sistemingi ar nuoseklūs ir galioja tik labai mažai medžiagų, gaminių ir naudojimo būdų, dažnai su daugeliu išimčių.“ Tais atvejais, kai yra nustatytos taisyklės, jų menkai ir ne visada laikomasi. Vykdamas bendrą ES įgyvendinimo projektą, buvo nustatyta⁷, kad viename iš penkių žaislų yra pavojingų ftalatų, nepaisant to, kad draudimas galioja jau maždaug du dešimtmečius. Didelėje dalyje kitų išbandytų vartojimo prekių buvo nuodingų metalų arba kitų griežtai ribojamų cheminių medžiagų, kurios daro neigiamą poveikį sveikatai. Vartotojai dažnai nežino, kokių cheminių medžiagų kokiuose produktuose yra ir kaip sumažinti jų poveikį. Tačiau vartotojai yra susirūpinę: 2017 metais vykdamas „Eurobarometro“ apklausą, 84 procentai europiečių tvirtino, kad cheminės medžiagos kasdieninio vartojimo produktuose kelia nerimą, kai tuo tarp 2014 metais šis rodiklis siekė 43 procentus. Be to, vartotojai teigia, kad jiems trūksta informacijos apie chemines medžiagas perkamuose produktuose. Pavyzdžiui, 2014 metais atlikus tyrimą, buvo nustatyta, kad dauguma žmonių (39 proc.) norėti gauti daugiau informacijos apie kasdienio vartojimo produktuose esančių cheminių medžiagų poveikį sveikatai.

Mūsų rekomendacijos

- Vaikų priežiūros priemonėse (vaikiškuose vežimėliuose, žaidimo kilimėliuose, žaisliniuose vežimėliuose) neturi būti cheminių medžiagų, sukeliančių vėžį.
- Reikia priimti ES teisės aktą dėl cheminių medžiagų higienos produktuose (pvz., sauskelnėse) apribojimų.
- ES teisės aktai turi būti atnaujinti taip, kad būtų atsižvelgiama į kaupiamąjį poveikį („cheminių medžiagų kokteilį“). Nustatant didžiausius apribojimus, reikia įvertinti ne tik atskirą medžiagą, bet ir atsižvelgti į tai, kad vartotojus veikia daugybė kitų medžiagų vienu metu.
- Vartotojai turi gauti tikslią, lengvai suprantamą bei patikimą informaciją apie chemines medžiagas jų įsigyjamuose produktuose, juos nuosekliai ženklinant rišliomis ir aiškiais etiketėmis.

6. <https://publications.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/89fbb74-969c-11e7-b92d-01aa75ed71a1/language-en>

7. https://echa.europa.eu/documents/10162/13577/ref_4_report_en.pdf/b53f5cd9-64a4-c120-1953-e9e176b9c282

Europe 2019
keep working 2024
for consumers

